A DEBRECENI ORVOSKÉPZÉS NAGY ALAKJAI
7. füzet

Dr. Szállási Árpád

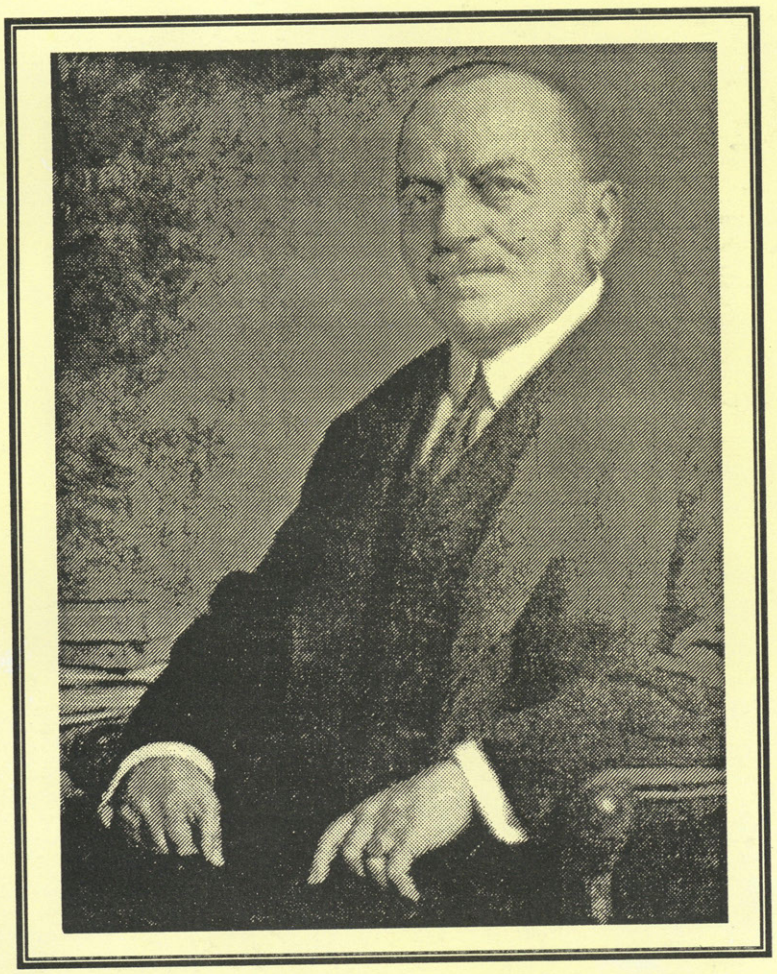

Szontagh Félix
(1859-1929)
és a debreceni gyermekorvoslás előzményei

A debreceni orvosképzés nagy alakjai

7. füzet

Dr. Szállási Árpád

Szontagh Félix

(1859-1929)

és a debreceni gyermekorvoslás előzményei

Debreceni Orvostudományi Egyetem

1995

Kiadja: A Debreceni Orvostudományi Egyetem Rektori Hivatala
Fedélterv, tipográfia: *Magulya László, DOTE Oktatásfejlesztési Központ*
Nyomdai munka: *PRINT Plusz B.T. Debrecen*
Példányszám: 300

Előszó

„Az orvostörténet - írja Benedek István a Hügieia előszavában - *az események és eszmék története, amelyek kikövezték a gyógyítás hosszú, tekervényes útját. És azoknak az embereknek a története, akiknek eszméi az eseményeket létrehozták."* Az emberek története azonban egyúttal az életkörülményeik és az intézmények története is, melyek kereteiben eseményekbe szövődtek az eszméik. Szontagh-monográfiájában Szállási Árpád még tovább bővíti a kört: a Debreceni Egyetem első gyermekgyógyász professzorának klinika-teremtő munkássága köré felvázolja a Város évszázados gyermekorvoslási kultúráját, a professzor személyisége mögé pedig az emelkedő cipszer-magyar polgárcsalád tiszteletreméltó történetén túl felvillantja a kor nagy gyógyító műhelyeivel együttlátó és együttlétező századvégi-századeleji honi orvostudomány és orvosképzés világát és szellemiségét, amely a tehetséges fiatal orvost tudós és elhivatott gyermekgyógyásszá nevelte.

A medicina egészétől többé-kevésbé differenciálódó gyermek-orvoslás a kisgyerekek életbenmaradási esélyeinek és értékelésének a növekedtével jelent meg a 18. század második felében és a 19. század elején, mindenekelőtt a himlő elleni inoculatio majd vaccinatio és a kisdedek táplálásának-ápolásának kérdéseiben. A civisváros, mutat rá Szállási Árpád, mindkét területen egyszerre lépett Angliával, a Rajnavidékkel, Svájccal; két derék tisztiorvosa, Weszprémi István és Csapó József személyében. *„Mindketten dunántúli születéssel szokták meg a Hortobágy-perem és a Nyírség-nyúlvány Debrecenben találkozó levegőjét; a várost Nagy Kollégiuma jelképezte, a tudós tanár és kolléga Hatvani híresítette szellemi légkörét, melyet később együtt sugároztak szét."* A 19. században azután a medicinában és a magyar nyelvű orvosi oktatásban-irodalomban is Buda és Pest kerül az élre, ám Debrecenben élt tovább a felvilágosodás-kori hagyomány, mígnem az Egyetemben mintegy reinkarnálódik a Kollégium, először épp az orvosi fakultásban (nemhiába hívták a Klinikákat még a mi diákkorunkban is a beballagó-beszekerező környéki parasztok makacsul Egyetemnek). A legapróbb részleteket is jól ismerő szerző Szontagh Félix élettörténetének mesterien font és vezetett fonalával egyetlen együttrezdülő hálóvá szövi a pediátria fejlődésének nemzetközi tendenciáit, a honi intézményes törekvéseket és szakmai eredményeket, a helyi adottságok és lehetőségek okos hasznosítását, a személyes és baráti szálakat. Szontagh Félix gyógyító és tudományos munkásságát elemezve, szívós és nívós klinika-teremtő aktivitását bemutatva Szállási Árpád - híven a Nagy Kollégium szelleméhez - nyomatékkal figyelmeztet rá, hogy egy nemzet élete (pace Wallerstein) nem csupán „centrum-periféria" szerkezetben zajlik. Kerek a világ, s az élet forrása mindig a jótékonyan szétsugárzó emberi aktivitás: a tudományban, gyógyításban, oktatásban csakúgy mint a gazdaságban és a politikában.

1994. december 1.

Vekerdi László

Általános bevezető

Hazánkban önálló gyermekgyógyászatról csak a 19. századtól beszélhetünk, amikor 1873-ban Pesten megnyílt a pediátriai tanszék és az osztály a Stefánia-kórház keretében működött. Első professzora az a ***Bókai János*** senior lett, aki valóban európai szintű iskolát alapított. Elsősorban azonos nevű fia révén, és közéjük tartozott az első debreceni gyermekgyógyász tanár ***Szontagh Félix***, valamint a katedrán őt követő harmadik nemzedékbeli ***Bókay Zoltán***, továbbá közvetve ***Kulin László*** is.

Mindez nem jelenti azt, hogy gyermekorvoslásunk a Bókay-dinasztiával kezdődött. Elég csak a zseniális ***Schöpf-Merei Ágoston*** rövid, de annál áldásosabb tevékenységére utalnunk, aki 1844-től már gyermekgyógyászati előadásokat tartott a főváros egyetemén, megírta az első magyar pediátriai tankönyvet (31), majd a 48-as szabadságharc bukása után emigrálni kényszerült és az angliai Manchesterben alapított gyermekkórházat. Ám az előző, vagyis a 18. században is kialakult egy bizonyos fokú külön gyermekorvoslás, amelynek a bölcsője Debrecenben ringott. Szintén brit mintára, miként Weszprémi István szakirodalmi tevékenységének első szakasza. Teljes joggal, hiszen a szigetország a kontinenssel szemben e téren is lépéselőnyben volt. Pl. John Fothergill iktatta be a nomenklatúrába a „scarlatina" kifejezést, a londoni W. Heberden 1767-ben különválasztotta a varicellát a variolától (3), ugyanebben az időben jelent meg a skót Francis Home korszakos könyve a diftériáról (10), s ha még hozzávesszük, hogy S. Armstrong 1776-ban megalapította az első londoni és egyben a világon is első gyermekrendelő intézetet (dispensary for sick children), továbbá 1783-ban kikerült a nyomdából M. Underwood tanár gyermekorvosi tankönyve (36), s mindezeket betetőzendő Jenner műve a vaccinátióról (11), nyugodtan elmondható, hogy a felvilágosodás századában e téren a „konzervatív" briteké volt a vezető szerep. Közben a kontinensen a franciák elsősorban a szociális intézmények terén jeleskedtek (pl. a Société de charité maternelle országos megszervezése), Bécsben Leopold Gölis gyermekosztályt létesített az „Allgemeines Krankenhaus" keretében (30), az európai gyermekorvoslás fellendítésére a legnagyobb hatást mégis a svéd Nil Rosen pediátriai munkája gyakorolta, melyet Domby Sámuel Borsod megyei főorvos fordította magyarra (29).

Ám ha figyelembe vesszük, hogy a debreceni ***Csapó József*** az első gyermekorvosi munkájával (8) mind Underwood, mind a Rosen-Domby féle kiadványt megelőzte, tudjuk igazán értékelni annak országos jelentőségű, úttörő szerepét.

Magyarországon az elhúzódó és sikertelen Rákóczi-szabadságharc, az azt lezáró, viszonylag sikeres Szatmári béke előtt és után az állandóan grasszáló járványok, köztük elsősorban a pestis, a lakosságot úgy megritkították, hogy a még kedvezőbb, „Angol szintű" gyermekgyógyászati feltételek mellett sem lehetett volna szó populációs regenerációról. Még a nagyarányú betelepítések is elégtelennek bizonyultak, ezért Mária Terézia hosszú és viszonylag békés uralkodása, valamint Gerard van Swieten tanácsai alapján vált időszerűvé a

közegészségügy korszerűsítése, azon belül a gyermekhalandóság csökkentése.

Igaz, hogy az 1770-ben kiadott egészségügyi jogszabálygyűjtemény, a ***„Generale normativum in Re Sanitatis"*** (16) nem tartalmaz közvetett pediátriai fejezetet, ám a bába-instrukció betartása eleve csökkentette a perinatális mortalitást, hiszen szülésnél eztán csak vizsgázott bábák segédkezhettek. A ***„Generale normativummal"*** azonos esztendőben Pázmány Péter alapította nagyszombati egyetemet orvosi fakultással egészítették ki, külön tárgyként azonban a gyermekgyógyászat természetesen még nem szerepelt. A cseh eredetű Trnka Vencel tanár azonban már figyelemre méltó, latin nyelvű munkát publikált (35) Azt megelőzően már ébredezett a Tiszántúl szellemi központjában, Debrecenben a magyar nyelvű orvosi szakirodalom „csoportosan", míg a Nagyszombatból az ország fővárosába áthelyezett fakultáson még egyedül Rácz Sámuel tanár igyekezett meghonosítani a szakmai anyanyelvet.

Debrecen tudós orvosai

A cívisváros „nagy századából" előbb a sokoldalú és érdemdús Weszprémi István munkásságát említik, aki egyrészt a magyarított bábakönyvével (37), másrészt az 1760-ban Kolozsvárt megjelentetett gyermeknevelési oktatásával, illetve a hozzácsatolt egészségügyi regulákkal akarta a legfiatalabb korosztály veszélyeztetettségére felhívni a figyelmet (12). Előszavában arra kéri Tholdi Ádám erdélyi főurat és pártfogóját :

„énnékem utat nyitni méltóztatnék, mimódon lehetne próbát tenni a' mi Nemzetünkön, hogy midőn a' Gyermekek életének negyedik Esztendejét elérték, a' hólyagos Himlőt beléjek ólthatnók: bizonyos dolog a sok ezer példából az idegen Országokban, hogy a' kikbe bé-oltatott, egy-is azok közzül meg-nem holt, azon fellyül ábrázattya soha meg-nem motskoltatott: az Orvosló Ispotályokban egynéhány Százakba óltottuk-bé, de nem láttam egyet-is, mások nem tapasztalak soha, hogy az egész Testén ötvennél vagy hatvannál több ütötte volna ki magát." (38)

Mindazt még medikusként Londonban. Nem tudunk róla, hogy választott városában a himlőoltást megpróbálta volna, a tehénnyirokkal történő veszélytelenebb változat elterjedését pedig már nem érte meg.

Hangsúlyozta az anyatejjel való táplálás fontosságát, amely mind a csecsemőknek, mind az anyáknak hasznára válik. Három hónap után lehet tejből és kenyérből pépes táplálékot készíteni, de hasznos a *„vegetabile, az főzelék, avagy Marhahus lévben hányjanak egy kevés kenyeret, avagy főzzenek-meg abban Riskását, mivelhogy az utolsó nem savanyodik meg."*(38)

Weszprémi tudós tanára, majd kor- és kartársa a legendás Hatvani István kollégiumi professzor a latin nyelvű filozófiai művében (9) először készített statisztikai táblázatot a csecsemő-halandóságról és matematikai módszerrel teszi kimutathatóvá a magas mortalitást. Ebből ismerjük, hogy 1752-ben és 1754-ben Debrecent súlyos himlő és kanyarójárvány sújtotta. Weszprémi és Hatvani mellett, egy kicsit az árnyékukban a hazai gyermekorvoslás igazi tudósa Csapó József volt, személyében az első önálló magyar nyelvű pediátriai szakmunka szerzőjét tiszteljük.

A gyermekorvostan meghonosítója

Győrött anyakönyvezték ***Csapó Józsefet***, 1734. július 18-i születési dátummal. Apja, akitől teljes nevét is örökölte, Savoyai Jenő jogi tanácsosa volt a törökverő nagyherceg tagyospusztai birtokán. Anyja pedig a schaffhauseni eredetű Ott Mária, akinek első férje a Komárom megyei Ács község orvos-lelkésze, a híres szőnyi ikertorzszülöttek patográfiai megörökítője és jó jövedelmű mutatványos körülhordozója volt. Szüleinek nem okozott gondot a tehetséges fiú taníttatása. Az alsó osztályokat a Rábaparti városban, a felsőket már a messze fekvő Savoyai birtokok közelébeni, nagy nyugati iskolacentrum városokban végezte. Strassburg egyetemi évkönyvében 1756-os évi bejegyzéssel bukkan fel a neve (14), Weszprémi a nagybecsű Succincta III. kötetében írja, hogy Csapó első írott műve ugyanitt, ugyanekkor jelent meg. Címe: ***„Disquisitio de praesentia liquidi neurei musculo, in actione constitutio et de cauitatibus fibrarum muscularium"***,amely már a fiziológus Albrecht Haller irritabilitási tanát tükrözi.Elsők között a magyar élettani irodalom történetében. Nem véletlen tehát, hogy az első fiziológiai folyóirat, a ***Reil's Archiv*** megrendelője ő volt. A megjelenésre méltónak tartott medikus eminensnek számított. Viszont 1758-ban már Bázel egyetemén találjuk. Itt kapott publicitást szintén medikusként a ***„Problema Theoreticum de auditu et particum de Pleuritide enodatum"*** című műve, amit Györy Tibor nyilván Szinnyei után I759-re datál (7), holott a legilletékesebb kortárs Weszprémi 1758-at ír. (39) Szintén a Succinctából tudható, hogy Csapót 1759. augusztus 7-én Johannes Zwinger avatta orvosdoktorrá a ***„De Febre Hungarica"*** című disszertációja alapján.

1. ábra: *Csapó József arcképe a botanikai munkájában*

A medicina vándordiákjainak és a gyógyítás céhlegényeinek kötelező útja befejeztével az akkori ország Pozsony után legnépesebb városában, Debrecenben kötött ki. Weszprémi után a második dunántúliként. Akinek 1759-től városi orvosi, 1760-tól kriminalisztikai munkatársa. Tíz esztendei közös szorgoskodás után egymás között „felosztották a szakirodalmi terepet". Weszprémi elkezdte a magyar- és az erdélyországi orvosok heroikus összegyűjtését, Csapó pedig előbb megírta az első önálló magyar nyelvű gyermekorvosi munkát, majd elkanyarodott az orvosi botanika irányába.

Van abban valami vigasztaló groteszkség, hogy a református Debrecen fogorvosának

legfontosabb műve a *„Kis Gyermekek Isputálja...”* a pápista Károlyiak nagykárolyi nyomdájában jelent meg, 1771-ben. (6) Tíz esztendővel a józsefi türelmi rendelet előtt.

A debreceni patrónusokhoz írott előszavában magyarázza a szerző: *„Nemes Magyar Hazámhoz, és ennek ékes Nemzetéhez való igaz szeretettel viseltetvén, szüntelen azon vagyok 's hóltig azon lészek, mi módon élhessek javára: E' végre ezen kis Magyar Munkámat-is (melly ezen nyelven még soha nem látatott sok munkával el-készítettem, és imé világosságra-is botsátani kívántam.”* Majd: *„kivált falukban és pusztákon a'szegény Emberek az ő nyomorgó kis gyermekeiknek, könnyen feltalálható, és elkészíthető hasznos házi orvosságokba-is segítségül lehessek.”* (4)

A szívszorító előszó után a kisgyermek testének a felnőttétől való különböző voltát tárgyalja Albinus leydeni professzor munkájára hivatkozva. A könyvecske 106 oldalon mintegy 110 betegséget ismertet, magyaráz és lát el gyógyító utasításokkal.

A felosztásban alig tapasztalható rendszer, többnyire ötletszerű. Se szeri, se száma az ajánlott gyógynövényeknek, külön felsorolva a tehetősebbeknek és szegényeknek, bőségesen élve a népi gyógyászat tapasztalataival. Párat említünk az érdekesebbek közül. Kancsal gyermek szemére pl. átfúrt dióhéjat kössenek, hogy csak azon keresztül tudjon nézni. A nyakon lévő kelésekre a következőket ajánlja:

„Szegény ember Ros lisztet téjjel meg-gyúr vagy lenmag olajjal, s reá tészi... ha már megért a kelés s még nem lehet fent nevezett szerekkel kifakasztani, fel kell aztat metzeni azon hellyen, melly leg-lágyabb és fejérellő bőrű.”

A vérhasról a következőket írja:

„Sokáig tartván ez, a'gyermekek tőle el-fogynak, meg-görbülnek, lábaik meg-dagadoznak... a sok bennek levő büzhödt és savanyú nedvességek okozzák és ha Dajkájok-is has-menésben vagy vér-hasban vagyon.”

A könyvecskében két ábra található. Egyik a szőnyi ikrekről, két leányka a keresztcsontjaikkal összenőve, ezért *„nem vala őket mettszés által kétfelé választani”* (6), a másik egy kislányban talált gesztenye formájú kő, de nem derül ki, melyik testrészből való. Bélférgességre a következőket ajánlja:

„A' szegény ember Foghagymát főz édes tejben 's azt itattya gyermekével... Végbélben mulatozó apró férgek azaz fejér kukat-

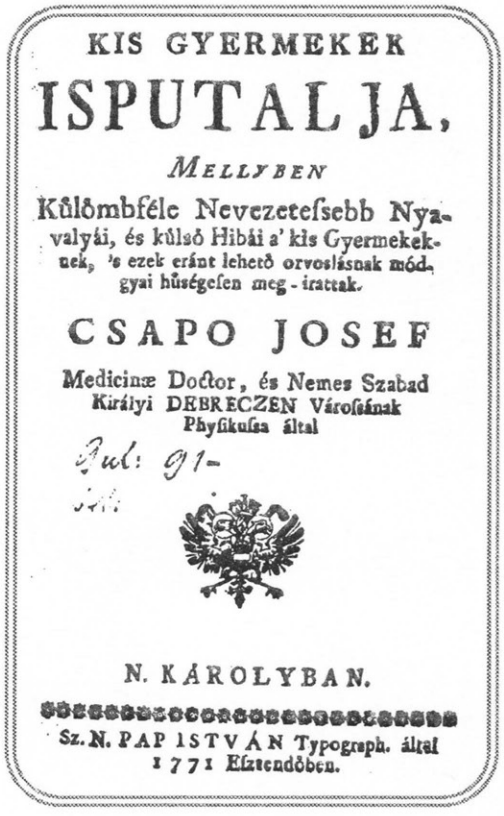
KIS GYERMEKEK
ISPUTALJA,
MELLYBEN
Külömbféle Nevezetesebb Nyavalyái, és külső Hibái a' kis Gyermekeknek, 's ezek eránt lehető orvoslásnak módgyai hűségesen meg-irattak.
CSAPO JOSEF
Medicinæ Doctor, és Nemes Szabad Királyi DEBRECZEN Városának Physikusa által
N. KÁROLYBAN.
Sz. N. PAP ISTVÁN Typograph. által 1771 Esztendőben.

2. ábra: *Csapó József híres műve: az első magyar nyelvű gyermekorvosi könyv*

zok olajos crystélyek által kitisztulnak, a' minemű a' keserű mondola olaj."

A függeléknek hozzá csatolt *„Rövid Oktatás, Elsőben: Az ujjan született kis gyermekkel való Bánásról"* szól, abban főleg a tisztaságot hangsúlyozza. *Másodszor: Az ujjan született kis gyermeknek Tsets szopásához való szoktatásáról... Harmadszor: Az nem rég született gyermeknek a Tsetstől lehető elválasztásáról...* ad megszívlelendő tanácsokat. Utolsó oldalain a *„Hasznos Regulák"*, 42 pontban foglalja össze, *„Mellyeket a' kis Gyermekek nevelése végett közleni kívánok"*, így pl.: *„Jobb a' kis Gyermekeknek édes Annyok tejét szopni, mint másét... Hamar lábra állíttyák, a' gyenge portzogó forma tsontotskák meg-hajlanak, 's görbe lábai lesznek... bort ártalmas nékiek adni, pálinkát pedig vagy égettbort még ártalmasabb, úgymint: mellyek nem tsak nevelkedésekben meg-akadályoztatyák, de elméjekben meg-tompulása is következik ezekből, el-annyira, hogy ember korokra is ostobák maradnak."* (6)

Csapó József könyve 1794-ben Pesten is megjelent, méghozzá latin nyelven. (5) Ami azért érdekes, mert ugyanakkor hagyta el Nil Rosen munkája Domby Sámuel fordításában Főskuti Landerer Mihály pesti nyomdáját - magyarul!

Haiszler György harmadik kötetének kiadásáig Csapó művéből tanulták a csak nyelvünkön beszélők a gyermekorvoslást. (8)

Debreceni pediátria a 19. században

A cívisváros tisztiorvosi hivatalából 1799 tavaszán két neves nyugállomány nélküli öreg doktor egymást nemsokára követve költözött ki a temetőbe. Március 13-án Weszprémi István, május 21-én Csapó József. Együtt szolgálták évtizedeken keresztül a hajdúközpont egészségügyét, hivatott tollukkal a hivatalon túli orvos-irodalmat, mindketten dunántúli születéssel szokták meg a Hortobágy-perem-Nyírség-nyúlván Debrecenben találkozó levegőjét és a Nagy Kollégium jelképezte, a tudóstanár és kolléga Hatvani híresítette szellemi légkörét, melyet később együtt sugároztak szét. Helyükre került 1799 őszén Nagykőrösről az a ***Szentgyörgyi József***, aki szintén a Nagy Kollégium diákja, Hatvani tanítványa volt. A társadalmi élet terén főleg Weszprémi helyét töltötte be, a leghíresebb debreceni famíliáknak volt a házi orvosa, szoros ismeretségi köréhez tartozott Kazinczy, Kölcsey és Kiss János, ő kezelte a haldokló Csokonait és rendezte iratait. Több mint száz levelét Diósadi Elekes György tette közzé (28), igen sok bennük a gyermekorvoslási utalás. A 64. levél pl. Pozsonyba Viceispán Péchy Úrnak szól, akinek kisfiát a nagytapasztalású Szombati doktor receptje szerint kezelte. 1802-t írunk, amikor még alig alakult ki önálló praxisa. Kazinczyval is ekkor ismerkedett meg és nemegyszer adott neki egészségügyi tanácsokat. A következő, 65-ös számú levélben viszont ugyancsak udvariasan nekiront egy Ördög nevű gyógyszerésznek.

„Édes Úr, Patikárius Uram ! Nem először történik, hogy az Úr patikájában az én receptjeim bizonyos cenzúra alá vétetnek: az elsővel nem gondolok, mind azért, mivel tudom, hogy mihelyt a kezem közül kiadom, azonnal világ elé bocsátom és többé vissza nem vehetem, mind azért mivel azoknak akármelyik pontjáról, magam értelmem és vélekedésem szerint akárkinek felelhetek: a másikat is elnéztem mindezideig a jó békesség kedvéért: de hogy több háborúság és méltatlanság belőle ne következzen, ki kérem, hogy az a maga mivoltában meg hagyasson. Mi szükség volt Szüts István Uram gyermekének tegnap estve rendelt orvosság adása módját változtatni. Látta az Úr a beteget? Meg vizsgálta környül állásait? Tudta az Úr, hogy egy héttől fogva a beteget nem neki való orvossággal terhelvén, sok időt elvesztett és mind az ő individuális környül állásait, mind a stationaria nyavalyákat tekintetbe véve vele percontorice kellett bánni? Osztán két gran Tart. emet. ölt é meg valaha, caetaris paribus egy kilenc esztendős gyermeket? Mi adott hát a scrupulusra és kétségbeesésre okot és alkalmatosságot? Bátorkodok azért az Urat is azon igazságos és költsönös kötelességre emlékeztetni, hogy magát hivatalbeli határai között tartván, engem efféle méltatlanságoktól kíméljen...” (28)

Szentgyörgyi József legfőbb érdeme a vaccinatio bevezetése volt. A 115-ös számú levelet anyjának írta, dátum nélkül.

„Minek utána a tehénhimlő matériáját kétszer Pestről, egyszer Váradról szárazon, haszon nélkül hozattam volna, megértvén, hogy T. Borbély Urak T. D. Szombati Sámuel urat Pestről lehozatták Roffra, oly véggel, hogy a tehénhimlőt gyermekeikbe beoltsák: haladék nélkül ki tsináltam, T. Fő Bíró és T. Polgár

Mester Uraméknál, hogy a Város chirurgusa négy egészséges árva gyermekkel a város alkalmatosságán oda elmenjen. De az elvitt gyermekek közül tsak egy kapta meg a tehénhimlőt, az is a megérés napjára virradóra eldörgölte és tsak annyi maradt benne, hogy egyedül tsak az én kedves Lizikámat olthattam be. Ő benne állott az egész debreceni tehénhimlőoltás reményessége. Az ő himlője a legjobb renddel ment, igen gyönyörűséges, a vele járó változásokat oly könynyen szenvedte, hogy le se feküdt vele, azonban a foganatos oltásnak a legjobb jelenségei megvoltak s vagynak körülötte és tegnap jutván érésre, őt bele oltottam Zsuzsikába, Lajoskába és még három gyermekembe. Mához egy hétre fogok ezekből oltani, mely végre mind idevaló, mind külföldiek, már egynehányan jelentették magokat. Igen sok aggodalmamba és gondomba került, hogy már 13 héttől fogva naponként járván himlős gyermekekhez, ezt az itt uralkodó rossz nemű himlőt haza ne hozzam: és most kezd atyai szívem megnyugodni, mind embertársaim javára tzélozó kívánságom mások megvígasztalására nézve bé teljesedni." (28)

A derék doktor 1832. január 1-én hunyt el, s hosszú ideig nem akadt a városnak hozzá fogható orvosa. A később akadémikussá vált ***Török József*** gyermekorvosi írást nem hagyott maga után. Az 1875. évi Egészségügyi Személyzeti Statisztika (19) főiskolai vegytanárként tartja számon. Ekkor a 46.111 lakost számláló Debrecennek összesen 20 orvosa és négy sebésze volt. Ugyanannyi orvossal rendelkezett a közeli Nagyvárad is, feleannyi lakos mellett. Szeged viszont rosszabbul állott: a 70 ezer lakosra csak 75 orvos és 5 sebész jutott. Debreceni orvosok tollából pediátriai közlemények ezidőtájt a szaklapokban (Orvosi Hetilap, Gyógyászat) sem találunk, így pl. a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXII. vándorgyűlésén, melyet a cívisvárosban tartottak 1882 aug. 23-27. között, az akkor nagyon aktuális roncsoló toroklobról két fővárosi orvos: Patrubány Gergely és Kelen József tartott előadást. A resorcinnal kezelt hasmenésekről pedig a numizmata gyermekgyógyász Faludi Géza. (15) Debrecen ekkor három kórházzal: az 1831-ben alapított 54 ágyas kórházzal, egy 300 ágyas katonai kórházzal és egy 8 ágyas kereskedő testületi kórházzal rendelkezett.

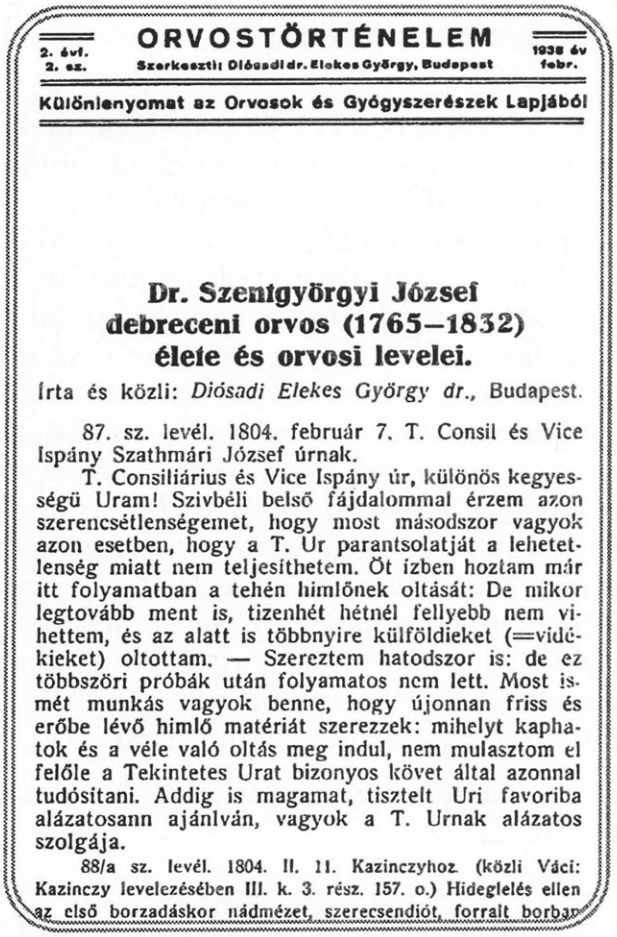

2. évf. 2. sz. **ORVOSTÖRTÉNELEM** 1938 év febr.

Szerkesztő: Diósadi dr. Elekes György, Budapest

Különlenyomat az Orvosok és Gyógyszerészek Lapjából

Dr. Szentgyörgyi József debreceni orvos (1765–1832) élete és orvosi levelei.

Írta és közli: *Diósadi Elekes György dr.*, Budapest.

87. sz. levél. 1804. február 7. T. Consil és Vice Ispány Szathmári József úrnak.

T. Consiliárius és Vice Ispány úr, különös kegyességü Uram! Szivbéli belső fájdalommal érzem azon szerencsétlenségemet, hogy most másodszor vagyok azon esetben, hogy a T. Ur parantsolatját a lehetetlenség miatt nem teljesíthetem. Öt izben hoztam már itt folyamatban a tehén himlőnek oltását: De mikor legtovább ment is, tizenhét hétnél fellyebb nem vihettem, és az alatt is többnyire külföldieket (=vidékieket) oltottam. — Szereztem hatodszor is: de ez többszöri próbák után folyamatos nem lett. Most ismét munkás vagyok benne, hogy újonnan friss és erőbe lévő himlő matériát szerezzek: mihelyt kaphatok és a véle való oltás meg indul, nem mulasztom el felőle a Tekintetes Urat bizonyos követ által azonnal tudósítani. Addig is magamat, tisztelt Uri favoriba alázatosann ajánlván, vagyok a T. Urnak alázatos szolgája.

88/a sz. levél. 1804. II. 11. Kazinczyhoz. (közli Váci: Kazinczy levelezésében III. k. 3. rész. 157. o.) Hideglelés ellen az első borzadáskor nádmézet, szerecsendiót, forralt borban

3. ábra: *Diósadi Elekes György egyik közleménye Szentgyörgyi Józsefről*

Gyermekmenhelyből gyermekklinika

Noha Debrecen már a millennium évei körül foglalkozott az egyetemalapítás gondolatával, pl. önálló gyermekgyógyászati intézete még nem létezett. Arra csak 1903-ban került sor, amikor a Pesti-utca, Pozsonyi-út és Koszorú-utca által határolt területen, a mai megyei Gyermekkórház négy épülete elkészült. Élére Brokés Győző került, aki több évtizedig látta el ezt a feladatát. Amikor a király által 1912. július 7-én szentesített 1912. évi 36. törvénycikk engedélyezte a Debreceni Egyetem felállítását, a gyermekmenhely lett a gyermekklinika anyaintézete. Nyilván átmeneti meggondolásból, hiszen a menhelyre tovább is szükség volt, a Nagyerdőre tervezett klinika-telepen a gyermekgyógyászat pedig korszerű épületre számíthatott.

Szontagh Félix, az új igazgató professzor

Közismert, hogy a Debreceni Orvostudományi Egyetem megszervezésében oroszlánrészt vállalt ***Kenézy Gyula***, a bábaképezde igazgatója, majd a fakultás első kinevezett professzora. Az eredeti elképzelés szerint a fővárosi egyetem a pozsonyit, a kolozsvári a debrecenit patronálta volna, ha nem jön közbe a vesztes világháború. Mindenesetre az a különleges helyzet állott elő, hogy a két új egyetem közül az egyik sajátmaga, a másiknak pedig a pártfogója került az utódállamokhoz. Tehát 1918 őszén már nem volt kolozsvári egyetem, amelyik Debrecent professzorokkal látta volna el, míg Pozsonyból a pestiek által kinevezett tanári gárdának kellet menekülni. Átjött a Királyhágón túlról a Ferenc József Egyetem is, de Budapestre tartott, hogy majd az átmenetiség reményében Szegeden helyezkedjen el. Debrecenben tehát Kenézy Gyula „verbuválta" a tanári kart, s ekkor jutott eszébe egykori évfolyamtársa és barátja, az 1894 óta gyermekgyógyász magántanár ***Szontagh Félix***, akit sikerült megnyerni 1921-től a klinika élére.

4. ábra: *Szontagh Félix arcképe (olajfestmény a DOTE Gyermekklinika könyvtárában)*

Családi háttere

Szász lovag ősei az árpádházi királyok idején vándoroltak a Szepességbe. A Szontagh név a 14. századi okmányokon már elég gyakran olvasható, elsősorban bányanyitással és bányaműveléssel foglalkoztak. Az egyre népesebb família főleg Igló, Rozsnyó és Késmárk környékén telepedett meg és kezdte el a korai iparosodás és polgárosodás kialakítását. Kitűnő térképészek és vegyelemző mesterek voltak: vasat, rezet, ezüstöt, aranyat, higanyt, nikkelt és kobaltot bányásztak. (1) A porcelán felfedezése után a festéshez ők bányászták a legjobb kobaltot Európában. Vagyonosodásban vetekedtek a „történelmi" családokkal, miközben maguk is azokká váltak. A Magyar Életrajzi Lexikon 10 Szontagh-nevet tart számon, a Szinnyei pedig 17-et. Közülük elsősorban az „iglói" ág adott sok jelentős embert, ám a több ágra vált nemzetség tagjai változatlanul tartották a familiáris kapcsolatot. Az „iglói" eredetűek közül (a professzor is belőlük származik) első jelentős személy Szontagh Gáspár, a szülőváros bírója a 16. század második felében, aki már magyar érzelmei miatt került szembe a császáriakkal. Ugyanezen időben Szontagh Kristóf szepességi városi tanácsnok, majd felsőmagyarországi bányakamarás. Ő szerzi a kétaranynapos Szontagh-címerbe a hármas hegyet. (1) Szontagh Pál a 17. századi vallásüldözések idején sokat szenvedett evangélikus hite miatt, később ő lett Igló város főbírája, feltárta a közelben lévő János-aknát, mely milliókat jövedelmezett később a családnak. Szívósságuknál már csak a szorgalmuk volt nagyobb. Főleg leányok révén 20 nemesi famíliával kerültek összeköttetésbe. Magán levéltáraik őrizték, milyen kapcsolatban voltak a huszitákkal, továbbá gazdaságuk és gazdagságuk hogyan segítette Bocskai, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György, Wesselényi, Lippay György, Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc ügyét a nemzeti függetlenség kiküzdésére. Német anyanyelvű igaz magyarok voltak ők, mindig készek az áldozatvállalásra. A közvetlen elődök közül kiemelkedik Szontagh Gusztáv, aki a *legnagyobb magyar* belső baráti köréhez tartozott. Jurátusi éveit Késmárkon töltötte, majd ott lovagolt Széchenyi oldalán a napóleoni háborúkban. Jeles kritikusként és dinnyetermesztőként kapta meg az akadémiai tagságot. A reformerek mellett voltak a forradalommal rokonszenvezők. Szontagh Vilmos, Félix atyja, hírneves ügyvéd, barátja és bizalmasa volt Petőfi Sándornak. Szontagh Gyula, gömöri főszolgabíró, a bányavárosokból kivonuló Görgeynek tett igen nagy szolgálatot. A branyiszkói utat borító vastag hóba utat vágatott, a honvédeket meleg élelemmel látta el és ezzel lehetővé tette, hogy a vakmerő Guyon idejében odaérkezzen és eldöntse a csatát. Szontagh Pál Bem tábornokot szöktette meg a császáriak elől, s ezért egy évi vizsgálati fogsággal, valamint két esztendei vasbilincsben eltöltött börtönt kellett szenvednie. Majd a sztregovai remete Madách Imre irodalmi bizalmasa. Neki köszönhetjük, hogy „Az ember tragédiája" Arany János mesteri kezébe került, s némi javítás után nyomdába jutott ez a páratlan remekmű. Ha nemzeti ügyről volt szó, a Szontaghokra mindig lehetett számítani. Ipari-kézművesi „kapacitásuk"nélkül moccanni sem tudtak legjobbjaink. Ilyen családi „anamnézissel" igen kevesen dicsekedhettek, még a történelmi famíliákból valók is.

Diák, orvos, magántanár

Szontagh Félix 1859. december 18-án született Lőcsén. Noha német nyelvű középiskolát végzett, orvosi egyetemre mégsem Bécsbe iratkozott. Élénken élt tudatában egy nagy nemzeti mártírköltő legendája, aki apjának barátja volt és nem feledte el Szontagh Pál bebörtönzését. Ez a tudatosított érzelem emelkedett szellemmel párosult, nem volt benne semmi asszimilációs kompenzáció. Tudta, hogy a Balogh-, Fodor-, Korányi Frigyes, Lenhossék-, Lumnitzer- és Bókay-féle tanárok már nem egy szegény szolgaegyetem másodrangú szereplői, hanem Markusovszky zseniális szervezőképessége révén európai szintű fakultás professzorai. A kiváló tanárok méltó tanítványokat neveltek. Például 1884-ben a Szontagh Félix évfolyamában ilyen nevekkel találkozunk: ***Hutyra Ferenc***, aki később Marek Józseffel együtt valóban világszínvonalra emelte a magyar állatorvosi belgyógyászatot. ***Udránszky László***, 1910-14 között a fiziológia professzora, ***Hoór Károly***, később szemész tanár és hát a kedves barát ***Kenézy Gyula***, akivel végig megmaradt a kapcsolata, noha ez utóbbi hazajött hajdúsági szülőföldjére. Akadt medikus még Csehországból is, ami azt jelenti, hogy az egyetemnek Monarchia-szerte rangja volt. Végzésük esztendejében hunyt el Schöpf-Merei örökségének méltó folytatója: ***id. Bókai János***, ám az utódlás már megérdemelten ***ifj. Bókai*** (később ***Bókay***) ***Jánost*** illette, aki mindössze egyetlen esztendővel volt idősebb Szontagh Félixnél. Szintén felvidéki cipszerek leszármazottja. Ma elképzelhetetlen, hogy valaki 26 éves korában már akár megbízottan is tanszéket vezessen, ifj. Bókai esetében ez természetes volt. Szontagh Félixet sem zavarta, hogy ilyen fiatal a „főnöke" a Stefánia Gyermekkórházban. Öt év múlva 1889. november 1-én állították fel a Szt. János-kórház kötelékében a gyermekgyógyászati ambulanciát, amelynek élére Szontagh kinevezése jöhetett számításba. Beszámolója szerint *„a kórház környékén lakó legszegényebb néposztályból való"* a pacientúrája, nem csoda hát, ha statisztikájában főleg gasztrointesztinális megbetegedések, az angolkór, a tbc, a kongenitális szifilisz szerepelnek. (32) Tudományos érdeklődését azonban kezdettől a vörhenyre koncentrálta. Laboratóriumi gyakorlatra Liebermann Leo közegészségtani, Tangl Ferenc élettani intézetében tett szert, ahol főleg a női és állati (tehén, bivaly, kecske, szamár) tej közti különbséget mes-

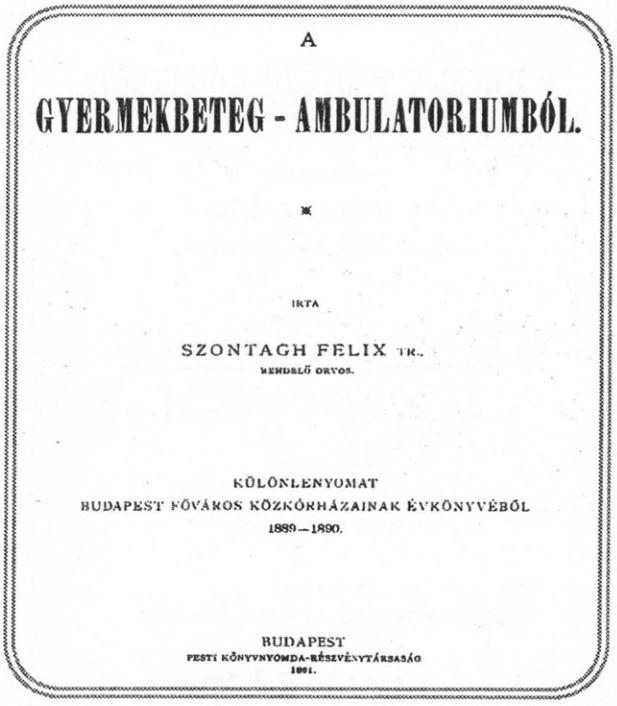
A

GYERMEKBETEG - AMBULATORIUMBÓL.

IRTA

SZONTAGH FELIX DR.,
RENDELŐ ORVOS.

KÜLÖNLENYOMAT
BUDAPEST FŐVÁROS KÖZKÓRHÁZAINAK ÉVKÖNYVÉBŐL
1889—1890.

BUDAPEST
PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1891.

5. ábra: *Szontagh Félix beszámolója a Gyermekbeteg-Ambulatóriumról*

terséges emésztési kísérletekkel vizsgálta, főleg a kazeintartalma alapján. A fehérje mennyiséget a nitrogéntartalmából határozta meg. A Bókai János professzor szerkesztésében megjelenő ***„Közlemények a heveny fertőző kórokról"*** című kötetnek 1892-ben már ő az egyik társszerzője. (12) Szontagh Félix írta a ***„Néhány adat az 1887-ben észlelt meningitis cerebro-spinalis esetekről"*** című fejezetet. Egyáltalán nem mellesleg ebben a kötetben vetette fel először Bókai a varicella és a herpes zoster közös kórokozójának gondolatát, a saját megfigyelései alapján. (26) Visszatérve a meningitis cerebro-spinalis esetekre, a kórházakban végzett szekciók az alábbi képet mutatták: *„Mono- s polynuclear-sejtek között számos gömbölyded diplococcus, melyek sokszor egy festetlen kis udvarral ellátvák. A diplococcust képző egyes coccusoknak egymás felé néző felületeik kissé lelapultak, egymást nem érintik, hanem köztük festetlen válaszfal látható."* A boncolásokat Hutyra Ferenc és Schranz dr. végezte, orvostörténeti momentumok ezek. Főleg lobellenes terápiát: a fejre jeges borogatást alkalmaztak, a tarkóra higanykenőcsöt, székrekedés esetén Calomelt és ezek hatására, illetve segítségével az opisthotonus, a nyugtalanság, a hyperaesthesia, a fej- és tarkófájdalmak az esetek kétharmadában megszűntek. A mások által leírt siketnémaságot szövődményként nem észleltek.

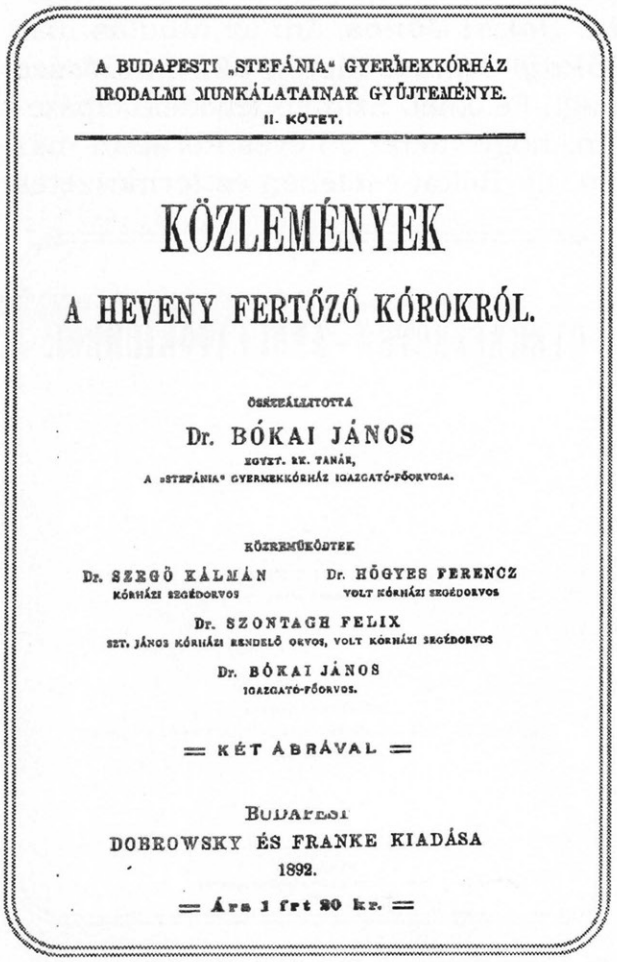
A BUDAPESTI „STEFÁNIA" GYERMEKKÓRHÁZ IRODALMI MUNKÁLATAINAK GYŰJTEMÉNYE. II. KÖTET.

KÖZLEMÉNYEK

A HEVENY FERTŐZŐ KÓROKRÓL.

ÖSSZEÁLLÍTOTTA

Dr. BÓKAI JÁNOS

EGYET. RK. TANÁR, A „STEFÁNIA" GYERMEKKÓRHÁZ IGAZGATÓ-FŐORVOSA.

KÖZREMŰKÖDTEK

Dr. SZEGŐ KÁLMÁN KÓRHÁZI SEGÉDORVOS

Dr. HÖGYES FERENCZ VOLT KÓRHÁZI SEGÉDORVOS

Dr. SZONTAGH FELIX SZT. JÁNOS KÓRHÁZI RENDELŐ ORVOS, VOLT KÓRHÁZI SEGÉDORVOS

Dr. BÓKAI JÁNOS IGAZGATÓ-FŐORVOS.

= KÉT ÁBRÁVAL =

BUDAPEST DOBROWSKY ÉS FRANKE KIADÁSA 1892.

= Ára 1 frt 80 kr. =

6. ábra: *Szontagh Félix mint társszerző*

Mivel Bókai professzornak szűkebb munkatársi köréhez tartozott, nem meglepő, hogy az eddigi eredményei alapján 1894-ben a gyermekgyógyászat tárgyköréből magántanárrá habilitálták. Ugyanebben az esztendőben újabb megtiszteltetés érte, amikor a Bókai-Kétli-Korányi-féle hat kötetre tervezett belgyógyászati kézikönyv harmadik kötetébe őt kérték fel a szájképletek betegségeinek megírására. (12) Bókay János, Korányi Frigyes és Kétli Károly társaságában, amelynél nagyobb dicséretet egy fiatal orvosról nehezen lehetne elmondani. Meg kell jegyeznünk, hogy a címjelző Bókai nem azonos az ő főnökével, Bókai Árpádról, a farmakológia professzoráról van szó, Bókay Zoltán későbbi debreceni gyermekgyógyász tanszékvezető édesapjáról és hát a gyermekgyógyász professzor testvérbátyjáról. Szontagh a jelzett fejezetben a szájnyálkahártya és a fogíny gyulladásában az ivás és dohányzás disponáló szerepét hangsúlyozta. Különösen fogíny fellazulásakor

csersavas tinktúrás ecsetelést ajánl, természetesen az abuzusok elhagyása mellett, ami manapság is korszerű javallat. A *stomatitis aphtosát* főleg francia szerzőkre hivatkozva (Barthez, Rilliet) a sömörrel *(herpes)* hozza kapcsolatba. A szájpenészt röviden tárgyalja. Bővebben a *leukoplakiát,* mivel névadója a magyar Schwimmer Ernő professzor. Külföldi dermatológus tekintélyek másképp nevezték. Pl. Kaposi: *Keratosis mucosae,* Bazin: *Psoriasis buccalis,* Dewerige: *Plaques blanches,* stb. Hangsúlyozza a prekancerózus jellegét, Schwimmert még egyszer idézi, aki szerint a száj leukoplákiája és a *kraurózis vulvae* „identicus" állapotok. Sokat foglalkozik a *nomával,* amely az állandó nyálfolyás és kisebesedés következtében kapta a „vízrák" elnevezést és sokkal gyakoribb fiúknál, valamint a bal arcfélen. A leromlott állapot az alapja az egésznek, idézi az orosz Vorihint, aki szerint „trophoneuriticus" zavarok vannak a háttérben. A nyelv betegségeiről keveset szól, ezzel a fejezettel azonban beírta nevét a magyar belgyógyászat máig legteljesebb szintézisébe. Az ambulatórium vezetése után az Új Szent János-kórház gyermekpavilonjának a főorvosa lett, majd 1910-ben megkapta az egyetemi rk. tanári címet. Feltűnést keltett az a megállapítása, hogy a *scarlat* nem egyéb, mint *angina,* amelyhez bőrtünetek társulnak. Szerinte a Waldeyer-féle lymphaticus gyűrűn a baktériumok fennakadnak, s ezáltal egy lokális autonóm szenzibilizálódás lép fel, a túlérzékeny területen adott esetben a baktériumok elszaporodnak, majd szétesnek, s a betegséget a felszabadult toxinok okozzák. Bizarr ellentmondás nála, hogy amíg a betegséget korszerűen látja, a kontagiózus voltát kétségbe vonja, noha arra az angol Fothergill már 1750-ben rámutatott. Kortársai közül a német Gottstein 40 %-ra teszi a vörheny fertőzési indexét. Mindazonáltal Szontagh scarlat-kérdésben nemzetközi szaktekintélynek számított. A ***„Jahrbuch für Kinderheilkunde"*** cikket kért tőle, az ***„Assotiation internationale de Pédiatrie"*** magyar bizottságának 1911. évi tudományos ülésén ő tartott előadást ***„A vörhenyprobléma további kérdései"*** címmel, amit az Orvosi Hetilap 1912. évfolyama folytatásokban közölt. (20) Az antitoxikus immunitás és antitoxikus terápia sokat foglalkoztatta, ehhez a témához később is visszatért. Kutatta, hogy mi a különbség a normális és a diftéria-antitoxint tartalmazó lóvérsavó vegyi összetétele között. Vizsgálta a nucleoglobulintartalmat, az albumin és globulin egymáshoz való arányát, az összes fehérjetartalmat, a fajsúlyt, a fagyáspontcsökkenést, a hamu és chlortartalmat és az elektromos vezetőkészséget mind a két vérsavóban. Feltűnést keltett annak idején az a megállapítása, hogy az antitoxintartalom növekedésével arányosan csökken az elektromos vezetőképesség. A gyermekkori gümókórra vonatkozólag megállapította, hogy a primaer tbc-s hatás a tüdő szövetét éri először az esetek legnagyobb részében és nem a mesenteriális és peribronchiális nyirokszövetet. Behring-nek az enterális eredetre vonatkozó nézetét boncolással csak ritkán sikerült igazolnia.

Foglalkozott a vegyes fertőzések, a baktérium szimbiózisok kérdésével, a pneumo- és streptoccus-croupokkal, az intermittáló lázzal járó pneumóniával. A skarlátos vesegyulladás terápiája egyike a legalaposabb tanulmányainak. Tiltakozott a Soltzmann által bevezetett nagymennyiségű tej itatása ellen, bebizonyította, hogy ezzel a skarlátos vesegyulladást elhárítani, megelőzni nem lehet. A későbbi vizsgálatok bebizonyították, hogy nagyobb

mennyiségű tejjel annyi fehérje kerül a szervezetbe, hogy az a skarlátos vesére egyenesen káros. Ellenezte a túlságos vízelvonást skarlátos vizenyőknél, mert az urémia veszélyét fokozza. Felismerte a hypodermoklysisek diuretikus hatását. Skarlátos ízületi gyulladásoknál megfigyelte, hogy míg azok megvannak, sohasem következik be urémiás állapot.

Elkülönítette az alimentáris intoxikáció és az alimentáris eredetű idiosynkrasia toxikus formájának kórképét. Mesterséges emésztési kísérletekben megállapította, hogy a peptikus emésztésnek csak kis szerepe van a tej lebontásában. A folyamat legnagyobb része a vékonybélben történik. A caseinből származó nucleint a trypsin sem emészti teljesen. Szép kísérletekkel határozta meg a különböző tejfélék saját fermenttartalmát. A savanyú-és soványtejek dietetikai értékét azonnal felismerte és azok használatát erősen szorgalmazta. A fentiekből kitűnik, hogy a századelő két nagy problémája, a gyermekkor immunitása és alimentáris ártalmai érdekelték leginkább.

Majd 1908 után a bakteriológiai álláspontól távolodni kezdett és főleg a dispositio, valamint a constitutio kérdésével foglalkozott. A diftéria antitoxinterápiájának kérdéséhez akkor szólott hozzá először, amikor már ezer szérummal kezelt esete volt. Azt látta, hogy a könnyű esetek - csakúgy, mint a szérumterápia előtt - szépen gyógyulnak, a súlyosak pedig nem. Hangsúlyozta, hogy a toxin-antitoxin kötődése in vivo egészen más, mint in vitró. Megállapította, hogy a szövődmények antitoxinnal nem befolyásolhatók. A lokális jóhatást a fajidegen vérsavó heteroprotein hatásának tulajdonította.

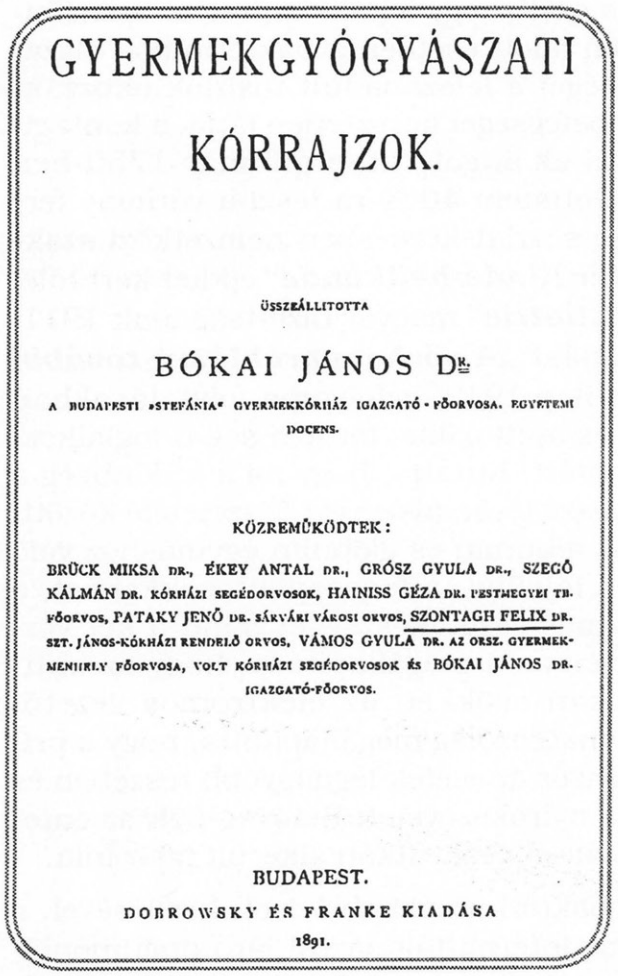

GYERMEKGYÓGYÁSZATI

KÓRRAJZOK.

ÖSSZEÁLLITOTTA

BÓKAI JÁNOS DR.

A BUDAPESTI »STEFÁNIA« GYERMEKKÓRHÁZ IGAZGATÓ-FŐORVOSA, EGYETEMI DOCENS.

KÖZREMŰKÖDTEK:

BRÜCK MIKSA DR., ÉKEY ANTAL DR., GRÓSZ GYULA DR., SZEGŐ KÁLMÁN DR. KÓRHÁZI SEGÉDORVOSOK, HAINISS GÉZA DR. PESTMEGYEI TB. FŐORVOS, PATAKY JENŐ DR. SÁRVÁRI VÁROSI ORVOS, SZONTAGH FELIX DR. SZT. JÁNOS-KÓRHÁZI RENDELŐ ORVOS, VÁMOS GYULA DR. AZ ORSZ. GYERMEKMENHELY FŐORVOSA, VOLT KÓRHÁZI SEGÉDORVOSOK ÉS BÓKAI JÁNOS DR. IGAZGATÓ-FŐORVOS.

BUDAPEST.

DOBROWSKY ÉS FRANKE KIADÁSA

1891.

7. ábra: *A Bókai szerkesztette munkának Szontagh Félix az egyik állandó társszerzője*

Felismerte, hogy a skarlát majd mindig olyan gyermekeknél jelenik meg, akiknél az exsudativ diathesis, vagy a lymphatikus alkat valamelyik jele felismerhető. Ezért a bakteriális toxinra kifejlődött lokális túlérzékenység helye a hibás anyagcsere produktumainak sensibilizáló hatását hangsúlyozta, s az egész kórképet a két említett alkat jellegzetes regulációs manifestációjának tartotta. Arra a következtetésre jutott, hogy minden az organizmuson, illetve az alkaton múlik, a betegség patogenezisében a mikroorganizmusoknak csak másodlagos szerepük van.

Az egyén sorsa - az egyén konstitúciója. Ez az elmélet a felnőttek patográfiájában már ismert volt, ám a századfordulón derült ki a pediátriában, hogy a gyermek nem miniatűr felnőtt, más a só-vízháztartása, a betegségek iránti érzékenysége, a táplálék-igénye, ezért volt azokhoz kissé megkésve Szontagh Félixnek 1918-ban a berlini Karger Kiadónál megjelent ***„Über Disposition"*** című műve, amely lényegében a fertőzések iránti alkati fogékonyságot tárgyalja. Lényege, hogy kontagiózus betegség is akkor lép fel, ha a szervezet megfelelő „dispoziciós állapotban" van, ha a saját regulációs mechanizmusa megváltozik. (33) Nem szükséges hangsúlyozni, hogy Szontagh szemléletén az idő túllépett, de a maga korában igen szellemesnek és logikusnak mutatkozott. Az első világháborús papírhiányban a berlini Karger Verlag nem adott ki érdektelen szakmai munkát. Ismeri és ismerteti a nagy német gyermekgyógyász ***A. Czerny*** exsudativ diathesisét, amely asztmára, ekzémára egyaránt hajlamosít, a haematoporphyrin oldatával történő szenzibilizálást, amely csak fény hatására fejti ki mérgező hatását. A dispositio alapján tehát felállította a vörheny addig legszellemesebb teóriáját. Ezt még azok is elismerték, akik nem értettek vele egyet. Eszerint a skarlát sensibilizációs betegség, melynek komponensei: *l. A sensibilizáló test, vagy testek; 2. Azok a baktériumok, melyek az angina előidézői; 3. Azok a toxinok, amelyek a bakteriolysis alkalmával fölszabadulnak=a toxinhatás; 4. Activáló komponens.* Felveti Finsen optikai szenzibilizációs vizsgálatait, de nem állítja, hogy ennek köze lenne a vörhenyes kiütéshez. Virhuff táblázata alapján Európában a százezerre eső vörhenyes mortalitás Oroszországban a legmagasabb (168), utána Románia (77), majd hazánk (51) következik, míg Hollandiában mindössze kettő. (33) Ekkora eltérésekre nem lehetett adni elfogadható magyarázatot sem klimatikus, sem alimentáris argumentumokkal. Ezen a ponton rekedt meg, miként az általa oly sokat idézett és kedvenc Semmelweis az *„ő endogén infekciós teóriájával."* Aki még nem ismerte a baktériumok szerepét.

Egyetemi tanársága Debrecenben

Szontagh Félix az első világháború vérzivataros éveit az állandó rémhírekkel és még a rémhíreknél is rettenetesebb kilátásokkal fenyegetett fővárosban élte át, akadt munkája bőven főleg a kis háborús árvák között. Hatvanadik életévében kellett tudomásul vennie, hogy derék és szorgalmas őseinek bányavidéke, a felsőmagyarországi tarka népességű táj, Igló, Lőcse és Késmárk többé nem tartozik a hazájához. Ha haza akar látogatni, külföldre kell útlevéllel utaznia. Amit soha nem tett meg. Közben kapta az egyetlen jó hírt, egykori évfolyamtársa és barátja, a hajdúsági Kenézy Gyula, a debreceni bábaképezde igazgatója, aki az általa szervezett harmadik, pontosabban mostmár ismét a második magyar egyetem orvosi fakultásának az első kinevezett professzora lett, meghívta őt az új gyermekklinika élére. Korára Kenézynél nem hivatkozhatott, hiszen egyidősek voltak. Az elméleti képzés már 1918-ban megkezdődött, amikor IV. Károly felavatta a kart, egyben kinevezte ***Orsós Ferenc***, ***Verzár Frigyes*** és ***Vészi Gyula*** tanárokat, az 1921/22-es tanévre pedig a klinikus professzorokat. (18) Ekkor kapott katedrát Szontagh Félix is. Egyik tanítványa erre az időre így emlékezik:

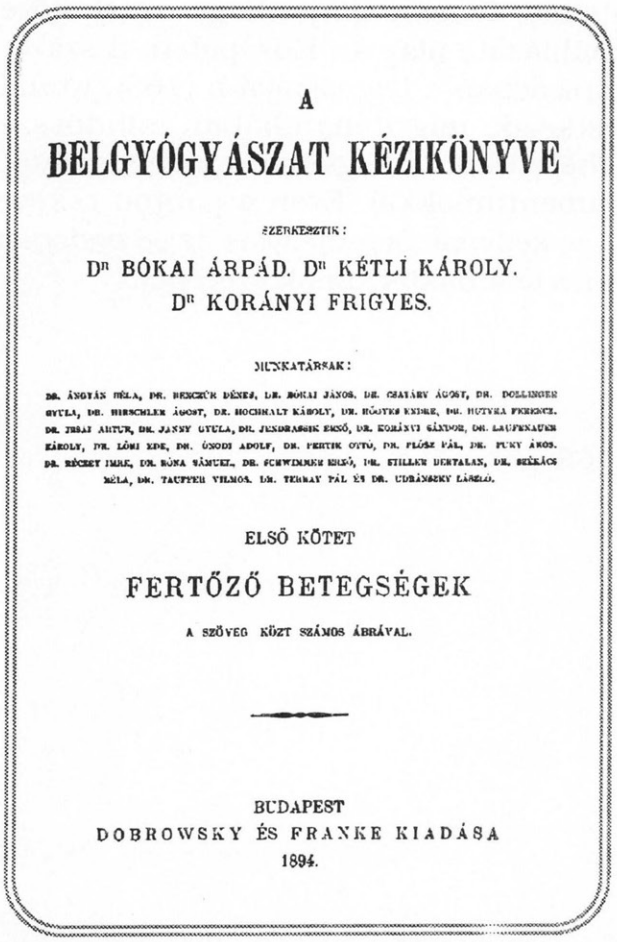

A

BELGYÓGYÁSZAT KÉZIKÖNYVE

SZERKESZTIK:

Dr BÓKAI ÁRPÁD. Dr KÉTLI KÁROLY.
Dr KORÁNYI FRIGYES.

MUNKATÁRSAK:

DR. ÁNGYÁN BÉLA, DR. BERCZÚR DÉNES, DR. BÓKAI JÁNOS, DR. CSATÁRY ÁGOST, DR. DOLLINGER GYULA, DR. HIRSCHLER ÁGOST, DR. HOCHHALT KÁROLY, DR. HÖGYES ENDRE, DR. HUTYRA FERENCZ, DR. JISAI ARTUR, DR. JANNY GYULA, DR. JENDRASSIK ERNŐ, DR. KORÁNYI SÁNDOR, DR. LAUFENAUER KÁROLY, DR. LÖBI EDE, DR. ÖNODI ADOLF, DR. PERTIK OTTÓ, DR. PLÓSZ PÁL, DR. PUKY ÁKOS, DR. RÉCZEY IMRE, DR. RÓNA SÁMUEL, DR. SCHWIMMER ERNŐ, DR. STILLER DERTALAN, DR. SZÉKÁCS BÉLA, DR. TAUFFER VILMOS, DR. TERRAY PÁL ÉS DR. UDRÁNSZKY LÁSZLÓ.

ELSŐ KÖTET

FERTŐZŐ BETEGSÉGEK

A SZÖVEG KÖZT SZÁMOS ÁBRÁVAL.

BUDAPEST
DOBROWSKY ÉS FRANKE KIADÁSA
1894.

8. ábra: *Az első magyar belgyógyászati szintézis, melynek Szontagh Félix is a munkatársa volt*

„amikor Debrecenbe jött, hogy az orvosi fakultás meghívására elfoglalja a gyermekorvosi tanszéket, nehéz munkában eltöltött életének 62. évében volt. Ezzel a teherrel a vállain kezdte meg az orvosprofesszor szinte emberfeletti teljesítményt követelő hivatásának, a gyógyító, kutató és tanító hármas munkakörének ellátását. Közben megszervezte és berendezte a Városi Közkórházban (pontosabban a Gyermekmenhelyen -Sz.Á.) *elhelyezett ideiglenes, majd a Nagyerdőn felépült Tisza István Tudományegyetem új Gyermekklinikáját. Megindító volt az áhítat, amivel ezt a munkáját végezte. A maga személyével mitsem törődve, minden kérlelésünk ellenére-jó és rossz időben egyaránt-sokszor a végsőkig kimerülve járta a maga útját, egyik fórumtól a másikig, míg mindent elő nem teremtett, amíg minden szeg a helyén nem volt, azután boldogan mutogatta be klinikáját, amelyhez fogható az ország határán kívül is kevés van, a meghívott vendégeknek. Egyetemi előadásait,*

melyekben patológiai kérdésekkel is foglalkozott, eleinte nehéz volt megérteni, de azután egy új világ alakult ki szemeink előtt: az újkori hippokratizmus" (1) Ezt a szorgalmas cipszeri mentalitást nagyon tisztelték az önérzetes debreceni parasztpolgárok. A szegény nép pedig hamar megtalálta hozzá az utat.

Debrecenben ismét a női tej természete foglalkoztatta, bizonyítja az Orvosi Hetilap 1923. évfolyamának 41. számában megjelent ***„Fejezetek a csecsemő táplálásáról szóló tan köréből"*** című klinikai előadása. Goethe Mephistoja után szabadon állítja: a női tej is egy sajátos nedv: *„a természet csodálatraméltó előrelátással gondoskodik arról, hogy a csecsemő az anyjának a tején nemcsak életben tud maradni, hanem megtalálja benne rohamos és harmonikus fejlődésének összes építőanyagát."* (20)

Hippokratesre ritkán feledkezik el hivatkozni, azért is nevezték a szobrára vésve ***„A Hippokrates-i gondolat töretlen bajnokának."*** Ugyanazon cikkben állítja: *„Az én természettudományi hitvallásom azt mondatja vélem, hogy az ember szervezetében meg kell látnunk ennek egységességét és teljességét olyan értelemben, hogy az organizmusnak bármely része az egésznek teljessége által correlative is értékelve van. Ezenkívül azonban az élő rendszerben meg kell látnunk ennek a személyi különállóságát, tehát határozottan individuális különbözőségét is a speciesen belül is. Mindez megnyilvánul abban, amit constitutiónak mondanak."* (20)

Hivatkozik ***Pavlov*** híres emésztési kísérleteire, amelyek egzakt módszert adnak az emésztőmirigyek működésének vizsgálatára, de az emészthetőségre és az emésztett anyag biológiai értékére következtetést nem vonhatunk le semmiképpen. A tehéntej íróját amelyet a holland nép tapasztalati úton alkalmazott először mesterséges táplálásra, Szontagh klinikája is vizsgálta Dohnál Jenő tanársegéd (később nyíregyházi gyermekgyógyász főorvos) vezetésével, s eredményeikről mind az ***Orvosi Hetilapban***, mind a német ***„Monatschrift für Kinderheilkunde"*** hasábjain beszámoltak. Végül összegzi: *„Amikor Heubner kiindulva az energetikai nézőpontból, a csecsemő szükségletét tápláló-anyagokban, még pedig nem a bőr területére, hanem gyakorlati szempontból egyszerűbben 1 kilogramm*

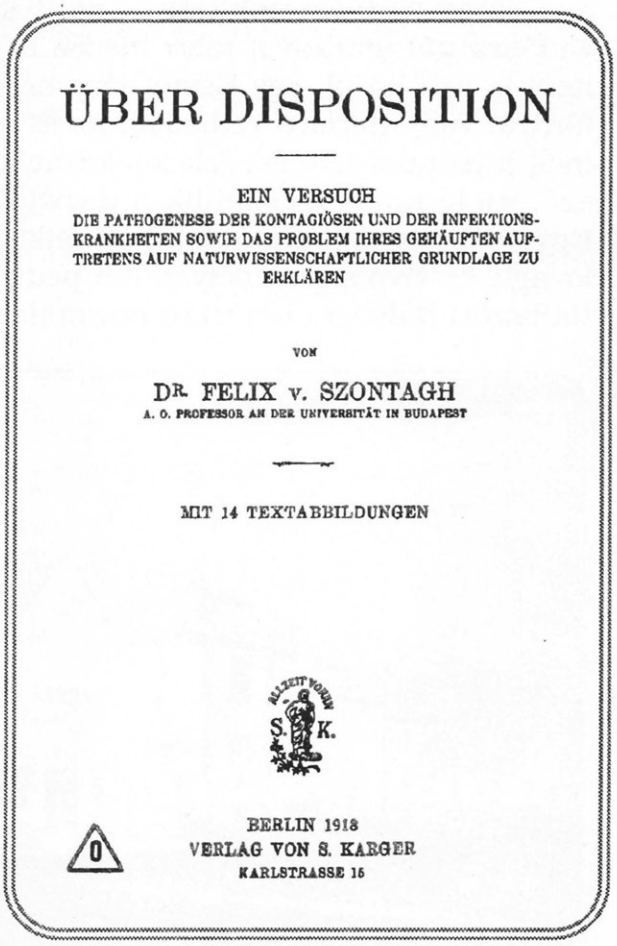

ÜBER DISPOSITION

EIN VERSUCH
DIE PATHOGENESE DER KONTAGIÖSEN UND DER INFEKTIONSKRANKHEITEN SOWIE DAS PROBLEM IHRES GEHÄUFTEN AUFTRETENS AUF NATURWISSENSCHAFTLICHER GRUNDLAGE ZU ERKLÄREN

VON

DR. FELIX v. SZONTAGH
A. O. PROFESSOR AN DER UNIVERSITÄT IN BUDAPEST

MIT 14 TEXTABBILDUNGEN

BERLIN 1918
VERLAG VON S. KARGER
KARLSTRASSE 15

9. ábra: *Szontagh könyve, amely Berlinben jelent meg*

testsúlyra vonatkoztatva 100 kalóriában gondolta megállapítani, úgy ez a hányados, vagyis az energiaquotiens csakis a női tejre vonatkozhatik, nem pedig más csecsemőtápszerre. Mert az anyatejet pótolni hivatott tápszernek értékére sohasem szabad ennek csakis caloriatartalmából következtetni. Tehát a csecsemőt tápláló anyagokban nem ezeknek égési értéke áll első helyen. Hiszen ezek az anyagok elsősorban is a szövetek ki- illetve felépítésére szolgálnak. És ebben fekszik a csecsemő táplálásáról szóló tannak a súlypontja." (20)

Töprengő természet volt, pl. az intubatio és a tracheotomia dilemmája mindvégig foglalkoztatta, s e téren nem tudott disciplinát felállítani.

Érdekes eszmefuttatása jelent meg az egyetemi évkönyv 1926/27. tanévi kötetében ***„Az erkölcsi tényező a sport különféle fajainak gyakorlásában"*** címmel.

Az aspektusa nagyon szellemes, pont az ellentétes véleményekből kiindulva. A szigorúbb szemléletűek szerint ugyanis pl. a spanyolországi bikaviadal nem sport, hanem nérói vérengzésű barbarizmus. Szontagh másképp látta. Megértéséhez (ha elfogadásához, vagy követéséhez nem is) jobban kellene ismernünk a hispán pszichét, az ibér mentalitást. Ugyanis: naponta csak egy bikát lehet „feláldozni", de ezt kevesebb ceremóniával másutt is megteszik, másrészt ne feledjük: az arénában a torreádornak is van vesztenivalója. Nem a sörétes vadászpuska és a nyúl kerül egymással szembe. Továbbá: a vadászatnál maradva, mert hiszen ez a legvitatottabb sport (egyesek szerint nem is az), ha pl. egy Eszterházy herceg elmegy Afrikába, vagy Indiába elefántra, vagy tigrisre vadászni, az itthoni főúri nyugalmát feláldozva vállalja még a trópusi betegségek kockázatát is, nyilván tehát itt ősi ösztönről van szó, mely nagyon beleillik a darwinista szemléletbe. Mivel ez esetben az Egyetem névadójára emlékezett felkérésre, kihangsúlyozta gróf Tisza István lovagló és vívó szenvedélyét. Azt pedig Grósz Emil professzortól tudjuk, hogy többszöri hályogműtét után punktálszemüveggel még négy nagy vívó párbaja volt és valamenynyit megnyerte. (27) Ezért az operált szemű főúr fényképét a Nobel-díjas szemésztanár Gullstrand is elkérte. A Montblanc csúcsát egy Michel Piccard nevű orvos mászta meg először.

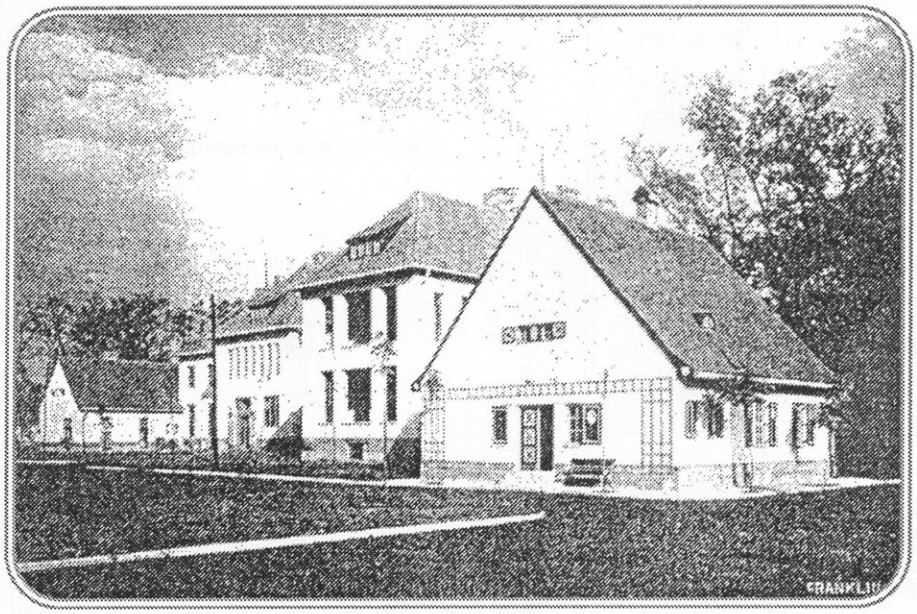

10. ábra: *A megépült Gyermekklinika*

„Hogy a sportnak vannak bizonyos fajai, amelyekért nem mindenki lelkesedik,

kétségtelen: azt is megengedem, hogy különösen bizonyos sportnemek egyenesen vad indulatok kitörésére tudnak vezetni. De mindez kivétel. Általánosságban véve a sport legkülönfélébb nemeinek űzése mégis csak valami jobb, valami nemesebb érzelmen alapul." (34) Állapította meg, tele Goethe, Schiller, Jean Paul és Madách idézetekkel az előadásában. A torreádornál persze Bizet zenéjének „ziccerét" sem hagyta ki. Egyébként a már magas kora miatt is szűkre szabott debreceni tanársága idején tanítványainak tanulmányaiból Szontagh Félix régi témái „visszaköszönnek". Így az Orvosi Hetilapban, melyről meg kell állapítanunk utólag, hogy Vámossy Zoltán szerkesztése idején mind a négy magyar egyetem egyformán két-két szerkesztőségi taggal volt jelen. A nyolc redakciós professzorból ekkor a kórtanász Belák Sándor és a belgyógyász Csiky József képviselte Debrecent. Soha nagyobb demokráciát egy szakfolyóirat szerkesztésében ! Ami a Szontagh-tanítványokat illeti, az 1925-ös évfolyamban a második tanársegéd Ambrus József a cerebrospinális liquor cukortartalmáról értekezett, melynek csökkenése a kolloidreakciókkal együtt az agyhártyagyulladásban diagnosztikus értékű. (21) Ugyanezen évfolyamban Ambrus Matild a colostrum sejtes elemeit ismertette. (22) Önálló pediátriai fórum akkor nem lévén, Ambrus József 1927-ben egy pneumothorax-készülékről értekezett, mellyel a pleuraüregbe csíramentes, nitrogénből álló gázkeveréket lehet juttatni, a tüdő „nyugalomba helyezésével" a gyógyulást elősegítendő. Az instrumentum nem monstrumentum, mert kis táskában könnyen hordozható, azonban nem tudunk a nagyobb fokú elterjedéséről.

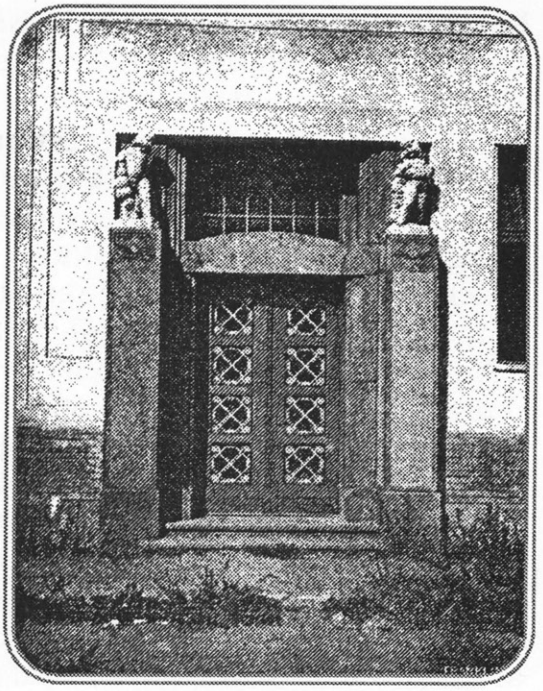

11. ábra: *A Gyermekklinika főbejárata*

A tbc. témájához kapcsolódva írt annak dietoterápiájáról (23), illetve a strophulus kórtanáról, mely az exsudativ diathesis-es alkatú gyermekek bőrbetegsége, tehát „constitutio-függvény". A hólyagcsákban eosinophil sejtek dominálnak, rokon a pollen-betegségekkel és a túlérzékenységi állapot parenterálisan beadott proteinekkel csökkenthető. A konstitúció kapcsán talán illendőségből soha nem hivatkozik főnökére, de annál többet a német pediáter pápa Czerny és a szegedi bőrgyógyász Poór Ferenc professzor nevére. A másik tanársegéd Bakucz József a gyermekkori cisternapunctióról írt, amikor akut légzőközpontbénulás esetén az itt beadott lobelin injekció életmentő lehet. (24) Közleményeikbe a miskolci kórház főorvosát, Pethő János adjunktust is bevonták, quod erat demonstrandum: a debreceni Szontagh-iskola ekkor már önállóságra ösztönöztetett, s állották a versenyt a többi intézettel. Pedig nem akárkik „futottak" akkor sem a pályán. A fővárosban a méltán Mesternek számító doyen Bókay János, aki a millennium éve után érdemeiért többek között y-nal írhatta a nevét. A varicella-zoster közös kórokozóját a

Hankiss

későbbi vizsgálatok igazolták. Klinikáján már jelentkeztek az ifjú titánok: ***Gegesi Kiss Pál, Kerpel-Fronius Ödön*** és a többiek. Szegeden ***Hankiss Elemér***, Pécsett ***Heim Pál*** diktálta az iramot. Tisztelt professzorunk ekkor már „Heim Pál szomszédságában" a helyes anamnézis felvételének szükségességéről közölt filozófikus eszmefuttatást. (25) Majd 1928. júniusában referens volt a Königsberg egyetemén tartott „Deutsch-Russischer Scharlachkongresszuson." (6) Az akkor rendkívül bonyolult politikai viszonyok érdekesmód ezt is lehetővé tették. S az sem volt véletlen, hogy skarlátszakembernek hazánk az akkor már 70. éve felé tartó Szontagh professzort delegálta. Ez volt az utolsó közszereplése, utána egyre inkább visszavonult töprengő magányába, mely őt korábban is jellemezte. Aztán jött 1929, a magyar medicina egyik legszomorúbb gyászéve. Az örökre elköltözők sorát Csiky József debreceni belgyógyász professzor nyitotta meg, őt követte két szegedi: Davida Jenő és Davida Leo. Majd ismét Debrecen, Szontagh Félix és a röntgenológus Elischer Gyula elhunytával. Ez utóbbi mindössze 55 esztendőt élt. A főváros elveszítette Fornet Béla mesterét, a kitűnő belgyógyász Bálint Rezsőt, valamint a stomatológus professzor Szabó Józsefet, a pécsiek pedig az alig 53 évet élt Heim Pált, a hazai gyermekgyógyászat nagy reménységét, mint a „jövő emberét." A legnagyobb veszteség mégis Debrecent érte, mert egy kis kezdő egyetemnek három jeles professzoráról kellett azonos esztendőben örökre lemondani: valóban a pótolhatatlan károsodás érzését keltette.

Egykori mestere, Bókay János búcsúztatta az Orvosi Hetilapban. Olyan, mint amikor apa temeti a fiát.

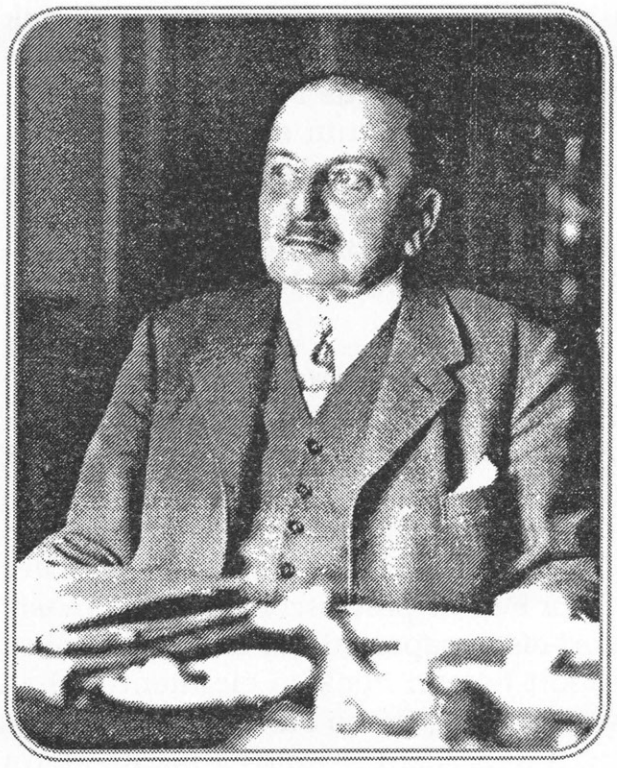

12. ábra: *Szontagh Félix dolgozószobájában (amatőr felvétel)*

„Mellettem fejlődött, mint szakember s egyike volt első segédorvosaimnak több mint 40 év előtt, midőn boldogult atyám örökét, a Stefánia-gyermekkórház igazgatását átvettem. Tőlem kilépve az Új Szt. János-kórház főorvosává neveztetett ki s megindult közismerten áldásos működése. Azóta együtt jártuk az élet útjait és együtt éltük át a gyermekorvostan hatalmas fejlődését. Midőn a pompás debreceni egyetem létesítésekor őt hívták meg a gyermekorvostan tanári székére, Szontagh nagy ambícióval látott hozzá klinikája megszervezéséhez, s azt meg is csinálta úgy, hogy minden szakember örömét lelte benne." (26)

„Hippokratesz papja"

Tanítványai szerint egész életén át hű maradt ősei jelszavához: a munkához és a becsületességhez. Többen lejegyezték, hogy szinte két kezével vett részt a gyermekklinika felépítésében, melyet 1924-ben adtak át rendeltetésének, s még a nyugatiak is csodájára jártak. Közben elveszítette egyetlen fiát, a család reménységét, de a hite és életfilozófiája erőt adott neki az elviseléséhez. Külön baráti kapcsolatot tartott fenn a fizikát oktató Wodetzky József professzorral, aki érdeklődését a felsőbb matematika és a korszerű fizika rejtelmei iránt felkeltette. (1)

A matematikus Pringsheim (Thomas Mann apósa), valamint a kvantumelméletet megteremtő Max Planck, az atommodelt megalkotó Rutherford és Bohr munkásságának jelentőségét ugyanúgy megértette, mint Einstein relativitáselméletét. E téren a fiziológus Farkas Géza professzor szellemi rokonának tekinthető. Ugyanakkor mint emberről megállapították, hogy *„feddhetetlen tiszta jellem, az ethika megtestesülése volt. Minden zaj, minden feltűnés és ízléstelenség elviselhetetlen kínt okozott neki, ami elől menekült valósággal lelki magányába. Önzetlensége példátlan, az emberekbe vetett hite szinte gyermekies volt. Mint gyógyító orvos, egyike a legkiválóbb diagnostáknak és therapeutáknak, akikről az orvostörténelem megemlékezhet. Lelki nagyságára fényt vet, hogy óriási klinikai tudása ellenére, árnyéka sem volt benne semmi pogány gőgnek, semmi prestigehajszolásnak. Meleg szeretettel és derűvel viseltetett betegeivel és ápolónőivel szemben egyaránt."* (1)

Emberi tisztaságára legfiatalabb tanársegéde, ***Kulin László*** is nagy tisztelettel emlékezett vissza, harmadik tanszéki utódaként. (13)

Öreg faként ültetődött át a „debreceni talajba", mégis nemcsak gyökeret eresztett, hanem újra virágba borult és újabb gyümölcsöt termett. Hippokrátészi szelleme azóta őrködik a klinika felett, ő vette át a pediátria staféta-botját immár egyetemi szinten Csapó Józseftől és Szentgyörgyi Józseftől, hogy továbbadja majd Bókay Zoltánnak és Kulin Lászlónak, s a még élőknek, akiket e hatalmas hagyomány a minél méltóbb folytatásra kötelezi.

Irodalom:

1. Ambrus József: Megemlékezés Szontagh Félixről. M. Gy. E. VI. Évkönyve. Bp., 1931.
2. Bókai-Kétli-Korányi: A belgyógyászat kézikönyve. III. 7-52. o. Bp., 1895.
3. Bókay János: A gyermekgyógyászat története. 29. o. Bp., 1922.
4. Csapó József: A kis Gyermekek Isputálja... Nagykároly. 1771.
5. Csapó József: Valetudinarium infantile Hungaricum novum... Pest, 1794.
6. Egyetemi Almanach. Debrecen, 1929.
7. Győry Tibor: Magyarország orvosi bibliographiája 1472-1899. Bp., 1900.
8. Haiszler György: A' gyermekek és a nőnem nyavalyáiról. Veszprém, 1837.
9. Hatvani István: Introductio ad principia philosophiae. Debrecen, 1757.
10. Home, Francis: An inqiry into the nature, cause and cure of croup. Edinburgh, 1765.
11. Jenner E.: An inquiry into the nature cause and effects of the Variolae Vaccinae. London, 1798.
12. Közlemények a heveny fertőző kórokokról. Szerk. Bókai János, Bp., 1892.
13. Kulin László levele a szerzőhöz.
14. Linzbauer X. Ferenc: Codex sanitario-medicinalis Hungariae. II. 544-57O. Buda, 1852.
15. Magyar orvosok és természetvizsgálók XXII. vándorgyűlése. Bp., 1883.
16. Magyar gyógyintézetek évkönyve 1934. Bp., 1934.
17. Magyary Kossa Gy.: Magyar Orvosi Emlékek. IV. 44. o. Bp., 1940.
18. Neuber Ede: Rektori beszédek. Debrecen, 1933.
19. Oláh Gyula: Az egészségügyi személyzet és gyógyszertárak statisztikája. Bp., 1876.
20. Orvosi Hetilap. 1923. évfolyam.
21. Orvosi Hetilap. 1925., 154-155. o.
22. U. o. 623-624. o.
23. Orvosi Hetilap. 1927., 460-461. o.
24. U. o. 734. o.
25. U. o. 1042-1043. o.
26. Orvosi Hetilap. 1929., 1137. o.
27. Orvosi Hetilap. 1930., 1252. o.
28. Orvostörténelem, Debrecen. 1937-38. Melléklet.
29. Rosen, Nil: Orvosi tanítás a gyermekek nyavalyáiról... Pest, 1794.
30. Schönbauer, L.: Das medizinische Wien. Berlin-Wien, 1944.

31. Schoepf-Merei Ágost: A gyermekgyógyászat tankönyve. Pest, 1845.
32. Szontagh Félix: A gyermekbeteg-ambulatoriumból. Bp., 1891.
33. Szontagh Félix: Über Disposition. Berlin, 1918.
34. Tisza István Tud. Egyet. Évkönyve. Debrecen, 1929.
35. Trnka Vencel: Historia rachitidis omnis aevi observata medica continens. Wien, 1787.
36. Underwood, M.: Treatise on the diseases of children. London, 1783.
37. Weszprémi I.: Bába mesterségre tanító könyv... Debrecen, 1766.
38. Weszprémi I.:A' kisded Gyermekeknek neveléséről... Kolozsvár, 1760.
39. Weszprémi I.: Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza. III. Bp., 1968.

Tartalomjegyzék

Előszó *(Vekerdi László)* 3

Általános bevezető 5

Debrecen tudós orvosai 7

A gyermekorvostan meghonosítója 8

Debreceni pediátria a 19. században 11

Gyermekmenhelyből gyermekklinika 13

Szontagh Félix, az új igazgató professzor 13

Családi háttere 14

Diák, orvos, magántanár 15

Egyetemi tanársága Debrecenben 20

„Hippokratesz papja" 25

Irodalom 26

A debreceni orvosképzés nagy alakjai című sorozat eddig megjelent tagjai:

1. Dr. Alberth Béla: Dr. Kettesy Aladár élete és munkássága
2. Dr. Kulcsár András: Dr. Fornet Béla élete és munkássága
3. Dr. Hadházy Csaba: Dr. Krompecher István 1905-1951
4. Dr. Törő Imre: Dr. Huzella Tivadar 1886-1951
5. Dr. Lampé László: Dr. Kenézy Gyula élete és munkássága 1860-1931
6. Dr. Szállási Árpád: Weszprémi István (1723- 1799) és kora
7. Dr. Szállási Árpád: Dr. Szontagh Félix (1859-1929) és a debreceni gyermekorvoslás előzményei

Előkészületben:

Dr. Varga Emil: Dr. Went István
Dr. Majerszky Klára: Dr. Sántha Kálmán
Dr. Csécsei György: Dr. Hullay József
Dr. Jeney András: Dr. Jeney Endre
Dr. Zs. Nagy Imre: Dr. Verzár Frigyes
Dr. Hernádi Ferenc: Dr. Vályi Nagy Tibor
Dr. Gomba Szabolcs: Dr. Endes Pongrác
Dr. Péter Mózes: Dr. Elischer Gyula
Dr. Szállási Árpád: Dr. Benedek László
Dr. Nagy Endre: Dr. Szodoray Lajos

A megjelent füzetek a DOTE Rektori Hivatalban szerezhetők be.
(4012 Debrecen, Nagyerdei krt. 98. ; Fax: 52/419-807)